

ETICKÉ DIMENZIE ČISTÉHO SÚDU VKUSU V KANTOVEJ ESTETIKE

OLIVER BAKOŠ, Katedra estetiky, FiF UK, Bratislava

BAKOŠ, O.: Ethical Dimensions of the Pure Judgment of Taste in Kant's Aesthetics
FILOZOFIA 58, 2003, No 3, p. 147

The paper deals with pure judgments of taste in Kant's aesthetics regarding the meaning they achieve due to the presence of the other (different) subject. In his *Critique of Judgment* Kant defines the subject as a physical individual endowed with feelings, related not only to objects, but rather expanding this relation on the community of others. Therefore, the aesthetic relation to an object, which is the precondition of the pure judgment of taste, involves implicitly a requirement on the subject to renounce his narrow egoistic limitations. This is why the aesthetic relation corresponds to a whole series of ethical definitions.

K najdôležitejším určeniam subjektu estetického vnímania v Kantovej estetike patrí nepochybne to, že ide o živú ľudskú bytosť. Estetický subjekt sa práve tým výrazne odlišuje od subjektu, o ktorom hovorí *Kritika čistého rozumu* a ktorý môže byť synonymom vedy alebo poznania. Abstrakciu od individuálnych a telesných atribútov skutočnej ľudskej bytosti pri subjekte poznania Kant zdôrazňuje poukazom na "akúkoľvek" rozumnú bytosť - napríklad "ducha", zdôrazňuje teda netelesný charakter vedomia. Subjekt etického konania je pochopený analogicky - dobro a to, čo je dobré, je všeobecne záväzné, preto si ani nežiada viac ako postulát (jednej abstraktnej) rozumnej bytosti. Preto za akcentovaním tézy, že v estetickom vzťahu ide o živú telesnú ľudskú bytosť (ktorou sa subjekt, prísne vzaté, stáva v rámci Kantovej koncepcie až na pôde *Kritiky súdnosti*), nemôžeme hľadať nič iné než Kantovo úsilie o to, aby bol subjekt pochopený predovšetkým ako *cítiaci* subjekt a "individuálny" subjekt. Ide teda stále o subjekt, ktorý disponuje zmyslovými i rozumovými nazeracími formami; umom, rozumom, obrazotvornosťou a vôbec všetkými schopnosťami, ktoré sa viažu na človeka. Na rozdiel od poznávajúceho subjektu sa dôležitou stáva aj sféra jeho zmyslovosti - nejde už len o nazeranie viac-menej schematizovaných predstáv predmetov, ale aj o pobyt vo svete vôní, chutí, farieb a celej širokej oblasti "sekundárnych kvalít". Iba tak možno vo vzťahu k (zmyslovému) svetu interpretovať subjekt aj v polohe jeho individuálnych, súkromných, egoistických, patologických (t. j. vášnivých) postojov a náklonností.

Ľudská individualita evokuje nielen prítomnosť iných, teda tiež telesných, cítiacich a premýšľajúcich ľudí, ale implicitne nastoľuje aj problematiku podobností, rozdielov a najmä vzťahov medzi viacerými (minimálne dvoma) subjektmi.¹ V tejto súvislosti možno namietať, že analogický vzťah medzi ľuďmi je spomenutý na viacerých miestach *Kritiky čistého rozumu* a *Prolegomen* - napríklad vo vysvetlení zhody poznatkov

¹ "Mať vkus sa stáva zaujímavým iba v spoločnosti..." ([1], 52)

s predmetom, ktorá zabezpečuje aj zhodu subjektov.² Tieto úvahy sú však sporadické - "jeden" poznávajúci subjekt (teda vlastne všeobecná štruktúra individuálnej skúsenosti) vo väčšine prípadov postačuje. Podobne i subjekt v *Kritike praktického rozumu* počíta s druhou bytosťou - či už v súvislosti s dobrou vôľou, alebo s povinnosťou. Kodifikácia prítomnosti iného je v oboch *Kritikách* neprehliadnuteľná, podobne ako akcentovanie určujúceho vzťahu: v prípade poznania sa stáva určujúcim vzťah k predmetu, v prípade mravného (praktického) konania ide o vzťah k ("predmetu", objektívnej hodnote, dôstojnosti) druhej bytosti. Estetický subjekt sa od oboch líši práve v interpretácii (estetického) vzťahu, ktorým je podstatne určený - pričom tretia *Kritika* - *Kritika súdnosti* - prostredníctvom autonomizácie estetického vzťahu preklenuje priestor medzi praktickým a poznávacím vzťahom. K preklenutiu dochádza vlastne tam, kde pri stanovení odlišností vzťahov (estetického a poznávacieho, estetického a praktického) zostáva určité rezíduum spoločných črt alebo styčných plôch. Diferenciácia všetkých spomenutých vzťahov je nepopierateľná, ale napriek tomu nemožno ich odlišenie považovať za absolútne - akokoľvek zostáva ich vnútorné prepojenie a komplementárnosť na okraji pozornosti teoretických diskusií a akokoľvek sa dané spojivá javia ako príliš krehké. Individuálny, pocitový i telesný rozmer estetického subjektu Kant vyjadruje v *Kritike súdnosti* explicitne: "Príjemné znamená pre niekoho to, čo mu pôsobí potešenie, krásne, čo sa mu iba páči, dobré, čo oceňuje, schvaľuje, t. j. v čom vidí objektívnu hodnotu. Príjemnosť platí i pre nerozumné zvieratá; krásna iba pre ľudí, t. j. živočíšne, ale predsa len rozumné bytosti, ale zároveň nie iba rozumné (napr.) duchov, ale zároveň živočíšne; dobro však platí pre každú rozumnú bytosť vôbec." ([1], 56)

Celkom prirodzene sa možno spýtať prečo nie je možné objasniť krásu predmetu na základe poznávacieho alebo praktického vzťahu, t. j. prečo vlastne prvý moment *Analytiky krásna* Kant otvára rozdielom medzi estetickým a poznávacím súdom a uzatvára ho odlišením estetického a praktického záujmu. Problém konštitúcie estetického vzťahu spočíva v tom, že súvislosti s krásou predmetu jednoducho neumožňujú nastoliť podstatné teoretické problémy krásna alebo vkusu v rámci jedného subjektu (či už ide o všeobecné poznanie, alebo o individuálnu skúsenosť). Vyplýva to z historickej skúsenosti estetického myslenia a príliš ohraničených stanovísk, ku ktorým skúmanie "jedného" subjektu musí nevyhnutne dospieť. Predkantovské estetické myslenie až po anglickú vkusovú školu implicitne predpokladalo jednoduchý (jeden) subjekt estetickej skúsenosti. Pri ňom je vkusová problematika neuchopiteľná, lebo jeden subjekt "sám so sebou nemôže byť v spore" a krásu možno pochopiť výlučne ako vlastnosť alebo kvalitu objektu. Tento predpoklad teórie však nepretržite protirečil evidentným skúsenostiam bežného života, lebo vystupoval na pozadí nespočetných sporov ("o kráse"), ktorých bolo oveľa viac ako v ktorejkoľvek inej oblasti. Kontrapozície boli nápadné aj vtedy, keď sa odhliadlo od odlišností vo vkuse mnohých národov či kultúr. Premennivosť vkusu bola zaznamenaná v príliš širokých a najmä nápadných oblastiach - odvíjala sa od spôsobov vysádzania parkov, zariaďovania interiérov, módnosti odevov, teda od

²"Lebo ak sa súd zhoduje s nejakým predmetom, všetky sudy o tom istom predmete sa musia zhodovať aj navzájom... Lebo bez jednotného predmetu, ktorý všetci ľudia poznajú a s ktorým sa zhodujú a preto sa musia zhodovať aj navzájom, nebolo by dôvodu pre nevyhnutnú zhodu súdov iných ľudí s mojimi... Objektívna platnosť a nevyhnutná všeobecná platnosť (pre každého) sú teda synonymá." ([2], 458-459)

prirodzených aspektov bežného praktického života, až po rozmanitosť umeleckých štýlov a slohov. Vkus i pochopenie krásy preto vlastne teórii unikalo, keďže logické a poznávacie argumenty v tejto oblasti jednoznačne zlyhávali - pohyb a orientácia vkusu predstavovali svojím spôsobom výsmech každej teórii, ktorá sa odhodlala stanoviť v tejto oblasti určité kritériá alebo pravidlá. "Logika vkusu" sa odlišovala či odchyľovala od "obyčajnej logiky", ako na to upozornil Edmund Burke, jeden z anglických osvietenecov, ktorých Kant v *Kritike súdnosti* explicitne uvádza, pričom na dôležitosť jeho záverov osobitne upozorňuje, i keď so sarkastickým podtextom ([1], 104). Burke v podstate konštatoval, že tradičné postupy, ktoré ponúkali koncepty racionalizmu či senzualizmu, v oblasti estetického myslenia svoje možnosti jednoducho vyčerpali.³ Pochopenie určujúceho významu pocitov pri identifikácii krásnych vecí, predstavovalo nový teoretický výdobytok anglických osvietenecov, čo samo osebe viedlo k prehodnoteniu funkcie pojmov v súvislosti s vkusovými súdmi. Nevýhodou pojmov bolo to, že sa v dobovej teórii spájali so schematizovanou predstavou, a preto sa pojem vzťahoval vždy na celý druh alebo rod vecí. Krásne a škaredé veci sa však vždy vyskytovali aj v tom istom druhu predmetov, preto bola krásna či škaredá vec pojmom neidentifikovateľná. Inak povedané, neexistoval nijaký pojem, ktorý by pri opise krásnych vecí nevdojak nezahŕňal aj ostatné, t. j. "škaredé" veci. Išlo nepochybne o skvelý postreh, pre teóriu, ako sa zdalo, mal však fatálne dôsledky, pretože identifikácia krásy pocitom nezabezpečila jednotu vkusových súdov - tým sa stratila aj akákoľvek objektivita krásy. Protikladnosť hodnotenia tej istej veci jednotlivými subjektmi viedla anglických osvietenecov k celému radu neúspešných pokusov o návrat k pôvodnému stanovisku (jedného subjektu a krásy interpretovanej pomocou vlastností vecí).

Kant bol vlastne prvý, kto sa pokúsil tieto krízové momenty teórie prekonať, pričom zhodnotil nové východiská - najmä (pocitový) spôsob identifikácie krásy objektu. Preto pred Kantom v estetickej sfére vystúpil do popredia problém bezprostredného vnímania vecí a nastoľoval sa práve v podobe vnímania vecí viacerými subjektmi. Išlo teda o vec, ktorá je intersubjektívne⁴ daná a na ktorú sa pocit (každého) odvoláva. Odvolanie na vec, teda predmet bezprostredného vnímania, však už celkom bezprostredné nebolo - umožnil ho práve čistý súd vkusu. Odkaz na túto vec v podstate spočíval aj v komunikácii, ktorá sa viazala na danú existujúcu vec, ktorej uchopenie a jeho (záväzný) spôsob nie je možné sprostredkovať inak ako prostredníctvom estetického súdu, preto nadobúda zmysel až pri oboch subjektoch súhlasného alebo protirečivého

---

³"Na druhej strane však nemám pochybnosti o tom, že logika vkusu - ak môžem použiť tento výraz - je rovnako dobre mysliteľná ako obyčajná logika a problémy tohto druhu by sme mohli riešiť na tejto pôde s rovnakou istotou ako tie, ktoré patria bezprostredne do oblastí čistého rozumu. A naozaj je veľmi dôležité, aby sme si vyjasnili túto otázku na začiatku nášho skúmania, akým je toto, čo najlepšie; lebo v prípade, že pri vkuse nemôžeme hovoriť o nijakých pevných princípoch a že predstavivosť nie je podnecovaná podľa nejakých určitých a nemeniteľných zákonov, namáhali by sme sa takmer bezdôvodne. Takúto prácu by každý musel považovať za zbytočnú, ak nie za absurdné podujatie, keby sme z rozmaru vytvárali pravidlá a pasovali sa za zákonodarcu vrtochov a fantázie." ([3], 23 - 24)

⁴Pojem intersubjektivity v súvislosti s Kantovým čistým vkusovým súdom je dnes už všeobecne akceptovaný a používaný (pozri napr. [4], 69 - 71).

súdu. Bez (vynesenia) súdu by "druhý" subjekt nemusel o (estetickej) percepcii veci vôbec vedieť - jeden subjekt nemal inú možnosť zistiť to, čo prežíva druhý, ba vlastne ani to, čo vníma.⁵ Preto za celým radom jemných dištinkcií a vôbec celou analýzou estetickej percepcie je potrebné vidieť Kantovo úsilie o odstránenie nepodstatných rozdielov vo vnímaní tej istej veci dvoma subjektmi (išlo napríklad o rozdiely v tom, čo vnímajú, v tom, ako vnímajú - t. j. ako vec posudzujú). Týchto rozdielov, pochopiteľne, nie je málo, ale ich význam vystupuje do popredia práve v porovnaní procesu posudzovania dvoch (viacerých) subjektov - pri jednom subjekte by boli prakticky nepochopiteľné, potreba ich rozlíšenia by nebola evidentná.

Samotný čistý súd vkusu v sebe preto vždy nesie dve dôležité určenia - prvým je poukaz na predmet, teda na to, čo je vlastne predmetom posúdenia a čo vlastne sprostredkuje či sprístupní predmet druhému individuú. Možno povedať, že subjekt predmet pre druhého svojim spôsobom "vyberá" spomedzi všetkých ostatných (napríklad viacerých obrazov, kvetov a pod.), ktoré sú v danom priestore dostupné vnímaniu a ktoré preto tiež môžu byť predmetom posúdenia, ale určite nie v danom momente (a nie v tom istom súde). Druhým určením je poukaz na vlastný pocit, ktorý, ako sme spomenuli, je druhému subjektu inak nedostupný. V podstate tohto poukazu na vlastné prežívanie (objektu) je okrem iného obsiahnutá výzva druhému človeku, aby vykonal ten istý akt a tiež (ten istý) predmet posúdil (tým istým spôsobom). Preto je dôležitý aj Kantom postulovaný *súhlas* druhého s vlastným súdom prvého subjektu, ktorý prvý subjekt prirodzene "očakáva".⁶ Tento aspekt vedie pomerne často k nedorozumeniam pri interpretácii Kanta jednoducho preto, že sa naň zabúda. Ak je totiž predmet subjektom identifikovaný ako krásny, potom sa tento "očakávaný súhlas" (pre teóriu) vôbec nejaví ako nejakým spôsobom relevantný. Bez tohto súdu by však pocit, krása, prežívanie zostali v "súkromnej" sfére individuálneho života jedného subjektu a vlastne by nebolo o čom hovoriť. Ak druhý subjekt vysloví protikladný názor, teda že predmet je škaredý, predkantovská teória má sklon interpretovať predmet v prospech jedného či druhého stanoviska s cieľom zistiť objektívnu vlastnosť predmetu, objektívnu hodnotu predmetu, prípadne kvalifikovanosť jedného či druhého posúdenia. Paradoxne - pri akceptovaní daných východísk - existuje jediný spôsob, ako by to teória mohla urobiť, preto ju podobný úmysel zákonite privádza do pôvodných hraníc: išlo by vlastne o "tretí" súd, ktorý by rovnako nič neriešil. Fakt, že krása je v tomto prípade výlučne akýmsi "produktom" subjektu, nemožno ani obísť, ani prekročiť. Práve preto kvantitatívne stanoviská nemajú v tomto kontexte žiadny zmysel - pri protirečivom posúdení predmetu je irelevantné, či sa desať individuí postaví za jedno stanovisko a päť za stanovisko protikladné. Ku Kantovým geniálnym postrehom patrí aj to, že si uvedomil, že pohyb teoretického myslenia vlastne nemožno identifikovať so stanoviskom ani jedného z oboch subjektov, naopak takýto ústup teórie znamená jej zlyhanie. Vykročenie za hranice vlastnej subjektivity (vynesením súdu a očakávaním reakcie druhého), teda

---

⁵"Všeobecný súhlas je číra idea... Že ten, kto verí, že vynáša súd vkusu, súdi vskutku primerane tejto idei. môže byť neisté, ale že ho predsa na ňu vzťahuje, teda že to má byť súd vkusu, ohlasuje slovom krása." ([1], 60).

⁶"Súd vkusu čakáva od každého súhlas; a kto niečo vyhlási za krásne, chce, aby každý s predloženým predmetom *záväzne* súhlasil a vyhlásil ho tiež za krásny." ([1], 75)

pomyselné či otvorené proklamovanie očakávaného súhlasu druhého, má podľa Kanta zmysel v niečom úplne inom.

Vyzerá to tak, že krása vlastne neexistuje v podobe objektívnej vlastnosti posudzovaného predmetu - je výsledkom posúdenia, teda, metaforicky povedané, akými "desťilátom", získaným z predmetu a subjektívnych schopností človeka. Existuje množstvo interpretácií, ktoré z toho vyvodzujú, že predmet a jeho existencia sú v danom kontexte irelevantné. Predpoklad vychádza vlastne zo spôsobu, akým Kant predmet estetického posúdenia konštituuje - predmetom posúdenia sa môže stať iba vtedy, ak je subjektom uchopený v jednotlivkej predstave, ktorú subjekt neporovnáva s inými predstavami (podobných predmetov). Ako dôležitá sa preto javí práve táto predstava samotná, a nie existencia vecí, na základe ktorej si ju subjekt vytvoril. Spojenie tejto predstavy s pocitom záľuby je vlastne výsledkom posúdenia predmetu a to, že predmet ako predmet je vlastne možný iba v podobe tejto predstavy, teda že predstava a predmet sú v tomto prípade vlastne synonymá, je v intenciách Kantovho chápania transcendentálnej apercepcie. Tomuto názoru (o neexistencii predmetu posúdenia) však protirečia vyššie uvedené skutočnosti, predovšetkým fakt, že číra predstava predmetu nemôže byť intersubjektívne daná, to znamená, že vkusový súd druhého subjektu by nebol možný a dajaké očakávanie súhlasu druhého by v tomto prípade bolo bezpredmetné. Bez existujúceho predmetu nie je možný vkusový súd, ktorý by mal zmysel (ak by nekorešpondoval so žiadnym iným možným vkusovým súdom iného subjektu). V neprítomnosti druhého je komunikatívny charakter vkusového súdu eliminovaný. Nevyhnutnosť existencie predmetu vyplýva z toho, že v každom prípade musí ísť o predstavu, ktorá je vytvorená vnímaním konkrétnej skutočnej veci (predmetu, objektu). Kantovo úsilie sa v tomto smere sústreďuje na to, aby zabezpečil pre druhý subjekt možnosť vnímania (posúdenia) "toho istého" (predmetu), čo bez konkrétnej objektívne existujúcej veci nie je možné. Predstava, ktorá by bola daná napríklad pojmom (slovom), by takúto "jednotu v empirickom" nezabezpečovala.⁷

Kant si navyše uvedomil, že predmet samotný sa javí ako niečo rozmanité s nekonečným množstvom vlastností, preto (ten istý) predmet môže reprezentovať vlastne "množstvo" predmetov. Jablko je napríklad červené, okrúhle, lesklé a pod. Súd o každej jednotlivkej vlastnosti predmetu by nezaručil (v súvislosti so súdom druhého), že sa týka toho istého. Napríklad súd jedného "Jablko je krásne (červené)" nemožno dať do podstatnej súvislosti so súdom o tom istom jablku "Jablko nie je krásne (pretože jeho tvar je deformovaný)". V prvom prípade sa predmetom posúdenia stala (iba) farba, v druhom (iba) tvar toho istého predmetu. V prvom prípade bolo predmetom posúdenia niečo úplne iné ako v druhom prípade, preto ten istý predmet nevystupoval v oboch estetických súdoch ako identický (v daných súdoch sa stal iba spoločným nositeľom odlišných vlastností). Aby zabezpečil identitu jedného predmetu, Kant pre estetický súd vyžaduje, aby bol predmet v predstave (každého subjektu) - t. j. v predstave, ktorá je východiskom čistého súdu vkusu - zachytený vo forme, pričom túto formu interpretuje ako totalitu všetkých vlastností, ktoré subjekt môže bezprostredne vnímať. Práve táto

---

⁷"Iba umová jednota je objektívne platná; empirická jednota apercepcie, o ktorej tu neuvažujeme a ktorá je odvodená z prvej pre dané podmienky, in concreto, platí iba subjektívne. Jeden spája predstavu určitého slova s jednou vecou, druhý s inou." ([5], 129)

totalita (celosť) predstavy je jedným z dôvodov, prečo je prítomnosť rozumu v čistom súde vkusu nevyhnutná (napríklad v hre obrazotvornosti a rozumu) - takúto predstavu (ktorá by reprezentovala celostnú formu predmetu) nie je totiž možné utvoriť bez zásahu apriórnych rozumových foriem.

Samotná predstava a existencia predmetu však ešte stále ponúka množstvo vzťahov, ktoré k nej subjekt môže zaujať. Ich počet redukuje práve požiadavka, aby v predstave bol predmet uchopený vo svojej forme, pretože posudzovanie predmetu sa týka formy predmetu. Nie je potrebné v tejto súvislosti zdôrazňovať, že spôsob uchopenia predstavy predmetu do značnej miery determinuje vzťah, ktorý k nemu subjekt môže nadobudnúť. Prostredníctvom tohto vzťahu sa predmet dostáva do sféry záujmov subjektu, ktorá môže byť takmer rovnako rozmanitá, ako môže byť rozmanitý predmet, s prihliadnutím na množstvo jednotlivých vlastností, ktoré vykazuje. Kant ich počet postupne redukuje, pričom určujúcim motívom spomenutej redukcie sa stáva úsilie o zabezpečenie možnosti rovnakého vzťahu k predmetu pre druhý subjekt. Inak povedané, v estetickom vzťahu subjektívny záujem o predmet nemôže narušiť záujem iného subjektu o ten istý predmet - a práve v intenciách tohto postulátu nadobúda estetický vzťah aj podstatné etické dimenzie. Odlišnosť estetického a poznávacieho vzťahu je určená tak, aby rezidua poznávacieho vzťahu napomáhali zabezpečiť rovnakú "jednotu v empirickom", t. j. rovnakú predstavu pre oba subjekty. (Každý) subjekt si vytvorí takú predstavu ako druhý subjekt - preto musí ísť o rovnakú predstavu ako v prípade poznania. Rozdiel spočíva v tom, že v prípade vkusového súdu sa predstava nespája s pojmom, ale s pocitom. Iným prípadom je odlišenie vzťahu na základe zmyslového vkusu (príjemného) a reflexívneho vkusu (krásneho). Na príjemné, ktoré jednoznačne patrí do súkromnej sféry subjektu, sa neviaže postulát vytvorenia formy predmetu v predstave. Predmet vzhľadom na "príjemnosť" môže byť teda akceptovaný na základe niektorých parciálnych vlastností (napríklad chuti alebo vône). Ochutnávaním predmetu sa naruší jeho celistvosť, predmet sa viac alebo menej deštruuje alebo je ponechaný výslovne v zmyslovej rovine (teda nie v podobe formovej predstavy) - jeho parciálnosť preto potenciálne narúša možnosť analogickej (formovej) predstavy pre druhý subjekt.

Inú rovinu daných súvislostí predstavuje určenie estetického vzťahu ako odlišného od (praktického) vzťahu podmieneného záujmom, ktorý sa (podobne ako zmyslový vzťah) viaže "k spojeniu subjektu s existenciou predmetu". Odlišnosť estetického vzťahu spočíva v princípe v rezignácii na vlastnícky vzťah (na vlastnícky postoj alebo na potrebu či túžbu po vlastníctve predmetu).⁸ Subjekt v estetickom vzťahu je nútený od tejto túžby abstrahovať čiže prekročiť hranice vlastného egoizmu - opäť v prospech druhého subjektu. V tom je vlastne celé tajomstvo "nezainteresovanej záľuby" alebo "bezzáujmového záujmu" - ide o pojem, ktorý má viac etický ako estetický obsah, resp. jeho etický obsah poisťuje a zabezpečuje možnosť estetického vzťahu, pretože ponecháva predmet nedotknutý a slobodne prístupný každému inému subjektu. Pokiaľ tento "etický" prvok nie je v estetickom súde prítomný, opäť nie je možné vysloviť čistý súd vkusu a spôsob, akým je predmet posudzovaný, už nespadá do sféry estetiky, pretože súd určený záujmom nie je estetický. Predmet je tak prostredníctvom estetického súdu

---

⁸ "Niečo ale chcieť a mať v jeho existencii záľubu, t. j. mať o to záujem, je identické." ([1], 55)

jedného subjektu vlastne prenechaný či dokonca v určitom zmysle "darovaný" druhému subjektu aj s potenciálnym pôžitkom (záľubou), ktorý vyvolal.⁹

Vykročenie za hranice vlastnej subjektivity, ktoré je zakotvené, ako sme sa pokúsili objasniť, v nie nepodstatnom očakávaní podobnej reakcie druhého, v "zabezpečení predmetu" (nezainteresovanosťou, záujmom bez záujmu), má preto aj celkom iný zmysel, než sa mu zvykne pripisovať. Jeho etický kontext by pochopiteľne vyznieval iba ako náhodný, teda celkom okrajový a zanedbateľný, keby sa ho Kant neusiloval zvnútorniť. Práve v *Kritike súdnosti* (§ 40) hovorí o maximách jednoduchého ľudského rozumu, ktoré umožňujú objasniť zásady kritiky vkusu: "1. Myslieť samostatne. 2. Myslieť zo stanoviska každého druhého. 3. Myslieť vždy v súlade so sebou samým." ([1], 116) Kantovi ide v tejto súvislosti o prvé dve z uvedených maxím, pretože práve druhá je maximou súdnosti. Vymedzenia čistého vkusového súdu sú najmä v tomto svetle pochopiteľnejšie, pretože jeho odkaz na druhý subjekt je implicitne obsiahnutý už v procese, ktorý sprevádza, predchádza či podmieňuje jeho formuláciu: "... tu však nie je reč o schopnostiach poznania, ale o *spôsobe myslenia*, usilujúceho sa o účelné použitie tejto schopnosti, ktorý, i keby bol sebamenší obsah a stupeň toho, kam smeruje prírodný dar človeka, napriek tomu ukazuje človeka rozšíreného spôsobu myslenia, ak si nevšíma subjektívne súkromné podmienky súdu, v ktorých je toľko druhých, akoby zakliatych, a reflektuje o svojom vlastnom súde *zo všeobecného stanoviska* (ktoré môže určiť iba tým, že sa vžije do stanoviska druhých) ([1], 116).

Aby nedošlo k nedorozumeniu: cieľom Kantových úvah nie je súvislosti čistého súdu vkusu stotožniť alebo prekryť s prvkami vlastného etického systému. Estetický vzťah zostáva autonómny v každom prípade podobne, ako čistý súd vkusu nemôže byť determinovaný žiadnymi morálnymi aspektmi. Kantovi ide skôr o to, aby upozornil na to, že aj v estetickej oblasti sa odkrýva sféra vytvárajúca štruktúry, ktoré vznikú a presadzovaniu etických vzťahov napomáhajú, akoby ich svojím spôsobom predchádzali alebo v špecifickej forme konštituovali v najneočakávanejších súvislostiach. Je zrejmé, že v estetickom posudzovaní predmetu je napríklad implicitne zakotvený predpoklad určitej rovnosti účastníkov, slobodného postoja k predmetu, ktorý sa na základe nezainteresovaného prístupu vymaňuje z účelných či záujmových vzťahov podobne, ako sa z nich vymaňuje a hlavne dokáže vymaniť estetický subjekt sám. Netreba azda prizvukovať koľko podnetov táto myšlienka (formálnej rovnosti a slobody individuí - striktné uplatňovaná v estetickej sfére) v histórii filozofického a estetického myslenia dodnes priniesla. Na ilustráciu azda stačí spomenúť Schillerovu myšlienku estetického štátu. Schiller si uvedomoval, že takýto štát je utopický, jeho veľkolepú budovu však mal napriek tejto utopickosti začať budovať každý - sám v sebe. Nie je preto azda dôležité, že žiadny z mysliteľov nepredpokladal možnosť, že by sa etické vzťahy preliali do akejsi esteticky predpripravenej formy, ale skôr možnosť, že táto (existujúca) estetická forma významnou mierou prispeje k stabilizácii či prehĺbeniu etických

⁹"A crucial aspect of disinterestedness for Kant... was precisely this assumption that aesthetic judgements evoked an enjoyment and appreciation that was not one's own, but that could be shared by all. To the extent that judgement was an inherent dimension of aesthetic experience, and not something added to it after initial response of the senses, disinterestedness has this crucial communicative implication, which was lacking in expression of idiosyncratic taste." ([4], 70)

postojov a vzťahov medzi ľuďmi v podmienkach vyspelej kultúry. Kant sám v *Antropológii* konštatuje (v rovnomennej časti), že "vkus obsahuje tendenciu k vonkajšiemu poslaniu morálky", zdôrazňuje v tomto kontexte dôležitosť spoločenského naladenia a orientácie subjektu, dobrého správania a pod. (pokiaľ sa tieto súvislosti týkajú vonkajších zmyslov - zraku a sluchu -, teda aj výtvarného umenia, hudby, básnictva a rečníctva): "Vkus (takmer ako formálny zmysel) vychádza zo *sprostredkovania* vlastného pocitu pôžitku či odporu iným a obsahuje schopnosť vnímania, ktorá sa sama môže vzbudiť týmto sprostredkovaným pôžitkom a umožní následne pociťovane záľuby spoločne s inými (spoločensky)... Preto by sa vkus mohol nazvať mravnosťou vo vonkajšom jave..." ([6], 433)

Zmysel presahu individua k druhému subjektu by sme mohli hľadať aj v otázke, prečo je krása pre človeka taká dôležitá. Odpoveď je pomerne jednoduchá - podľa Kanta sa človek práve v súvislosti s krásou stáva sám sebou - plnohodnotnou ľudskou bytosťou. V estetickom vzťahu je slobodný voči veci samotnej a druhého človeka nemôže chápať ako prekážku svojich (estetických) záujmov. Naopak, čistý súd vkusu si implicitne vyžaduje, aby bol druhý človek chápaný analogicky ako on sám, pretože vyslovený estetický súd má zmysel iba v súvislosti s paralelnými súdmi iných ľudí. V estetickom vzťahu sa človek stáva dôstojným človekom pre druhých ľudí a rovnako oni preňho. Ak sa človek pýta druhého, či sa mu niečo (napríklad ruža) páči, je rovnako dôležité, alebo azda aj dôležitejšie to, že ho zaujíma odpoveď druhého, než to, či je ruža naozaj pekná. I keď sa v odpovedi na konkrétnu otázku rozchádzajú, predsa pôvodné postoje úcty a rešpektu k názorom druhého, teda aj vlastná príčina otázky, zostávajú zachované: iba vtedy má krása predmetu alebo rozhovor o kráse zmysel. Dôležitosť a vážnosť tejto otázky preto spočíva v niečom inom ako v tvaroch, charakteristických črtách drobného kvetu alebo v inej veci. I keď, a to treba zdôrazniť, aj nepatrná krása týchto drobných vecí napomáha pretkávať nezištnými medziľudskými vzťahmi základy nášho sveta.

LITERATÚRA

- [1] KANT, I.: *Kritika soudnosti*. Praha 1972.
- [2] KANT, I.: "Prolegomena ku každej budúcej metafyzike". In: *Antológia z diel filozofov VI*. Bratislava 1970.
- [3] BURKE, E.: *O vkuse, vznešenom a krásnom*. Bratislava 1981.
- [4] JAY, M.: "Drifting into Dangerous Waters. The Separation of Aesthetic Experience from the Work of Art." In: *Filozofski vestnik/Acta philosophica*, Volume XX, No. 2, Part I. Ljubljana 1998.
- [5] KANT, I.: *Kritika čistého rozumu*. Bratislava 1979.
- [6] KANT, I.: *Sämtliche Werke in Sechs Bänden. Erster Band*. Im Inselverlag. Leipzig 1921.

Doc. PhDr. Oliver Bakoš, CSc.
Katedra estetiky FiF UK
Gondova 2
818 01 Bratislava 1
SR